

РЕЦЕНЗИЯ

От: проф. д-р Тилчо Колев Иванов;

Научна специалност: Икономика и управление.

Относно: дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен **„доктор“** по професионално направление 3.8. Икономика, научна специалност “Икономика и управление (Икономика на отбраната и сигурността)” в УНСС.

Основание за представяне на становището: участие в състава на научното жури по защита на дисертационния труд съгласно Заповед № 567/09.03.2021 на Зам. ректора по НИД на УНСС.

Автор на дисертационния труд: Елена Боянова Бакова.

Тема на дисертационния труд: “Усъвършенстване на контрола при търговията с продукти, свързани с отбраната”

Научен ръководител: доц. д-р Светослав Иванов Спасов

1. Информация за дисертанта

Дисертантът е обучаван по докторска програма към катедра „Национална и регионална сигурност”, факултет „Икономика на инфраструктурата” на УНСС по *научна специалност* “Икономика и управление (Икономика на отбраната и сигурността)”, съгласно Заповед на Зам. ректора по НИД на УНСС № 970/07.05.2012. Обучението е осъществено в *задочна* форма през периода 2012-2016 г. и след удължаване на срока е завършено в определения срок.

Елена Бакова е получила бакалавърска степен по „Икономика на търговията“ през 2009 г. и магистърска по „Маркетинг“ от УНСС през 2011 г. От

2012 до настоящия момент е докторант по Икономика и управление (Икономика на отбраната и сигурността) в Катедра „Национална и регионална сигурност“.

През периода на обучение в УНСС е член на Студентски съвет на университета и участва в редица семинари и конференции. Ръководи проект „NATO Best Practices: Gender Sensitivity Training for Bulgarian Army“ публикува три доклада в конференции на Катедра „Национална и регионална сигурност“ и една статия в списание „Икономика и инфраструктурата“ на едноименния факултет на УНСС.

В периода 2008-2010 г. работи като „Маркетинг войс-оператор“ в „ИМРО“ ЕООД и Ръководител на проекти в Сдружение „Движение за обновление на българските региони и общини“, София. От 2009 до сега е последователно младши, главен и след 2012 г. държавен експерт в Междуведомствения съвет по отбранителна индустрия и сигурност на доставките към МС на Р. България.

В периода 2015-2017 г. съвместно с доц. д-р Н. Димитров преподава дисциплина „Маркетинг и търговия с военна и специална продукция“ за специалност „Икономика на отбраната и сигурността“ на КНРС.

Владее английски език на добро и немски език на основно ниво.

2. Обща характеристика на представения дисертационен труд.

Представеният за защита дисертационен труд е с обем 225 стр. и съдържа списък на използваните съкращения, таблици, фигури, увод, три глави, заключение, използвана литература, терминологичен речник и 5 приложения.

Предложената тема на труда е слабо изследвана и актуална, поради непреходната роля и значение на контрола при търговията с отбранителни продукти за икономиката за отбранителната индустрия, отбраната и сигурността на страната. Авторът на дисертационния труд аргументира актуалността на темата като изтъква увеличаване на търсенето на продукти, свързани с отбраната и проявената тенденция за производство и износ от българската отбранителна индустрия. Отбелязва, че развитието на тероризма и недопускане на придобиване на въоръжение от терористични организации налага подобряване

на експортния контрол на търговията с оръжие. Това, както и международно регистрирани пропуски на контрола изискват подобряване на контролната система.

Тези основания разкриват като основен проблем на изследването това, че в страната не е въведен напълно следлицензионен контрол на търговията и необходимост от внедряване на такъв от контролните органи за да се подобри контрола на риска за незаконни сделки.

Авторът конкретизира основните елементи на изследването като за обект приема „контролът при търговията с продукти, свързани с отбраната”. Предмет на изследване е „усъвършенстване на експортния контрол”.

Авторът издига изследователска теза, че „... надграждането на вече създадените правила и условия за експортен контрол...чрез използването и внедряването на добри практики и промяна на законодателството, ще спомогне за усъвършенстване на експортния контрол”. Това ще допринесе за намиране на нови пазари, подобряване на финансовите резултати, намиране на желани партньори и ще повлияе позитивно на икономиката и престижа на страната.

Цел на изследването е да се изведат насоки за усъвършенстване на експортния контрол. Преследва постигането на целта с решаване на четири задачи:

- Да се характеризират особеностите на търговията с отбранителни продукти и контрола.
- Да се идентифицира състоянието и проблемите на контрола.
- Да се анализират добри практики за контрол.
- Да се изследват възможностите и да се дадат насоки за усъвършенстване на контрола.

В методологически план авторът използва подхода за управление на бизнес процеси. Прилага Бенчмаркинг-анализ, експертни оценки и документален анализ.

Приема ясни ограничения на изследването, като разглежда състоянието на контрола в страната в периода 1991-2020 г. и международната търговия на страните членки на ЕС и страната до 2018 г.

Списъкът на използваната литература включва 156 източника, от които 97 на латиница. Както броят на източниците, така и тяхната тематика показва добро познаване на основните публикации по проблема в страната и чужбина.

3. Оценка на получените научни и научно-приложни резултати

Основните резултати от работата се свеждат до: 1/ Основни характеристики на международната търговия и проблеми на експортния контрол; 2/ Приложим инструментариум за контрол, вкл. роля на международните организации и режими, добрите практики в ЕС и възможностите за приложение на методологията за управление на бизнес процеси за изследване на контрола; 3/ Предложения за насоки за усъвършенстване на контрола, вкл. прилагана система, емпирични резултати от нейното изследване и предложения за нейното подобряване.

По отношение на характеристиките на търговията и експортния контрол авторът представя обхватно и задълбочено значението и тенденциите в търговията с отбранителни продукти. Определя нейните обекти, основни износители, вносители и промени. Представя международната архитектура на контрола, както и ролята на международните организации и режими, на националните държави, на доставчици, посредници и потребители. Предлага дефиниции на основните видове контрол и форми на регулиране. Характеризира използваните международни договори, режимите и инструментите за контрол, като подчертава ролята на националните контролни системи. Идентифицира проблемите и предизвикателствата пред контрола, множеството фактори за търсенето на оръжие с акцент върху незаконната търговия и сивия пазар. Подчертава вниманието на обществеността към малките оръжия и леко въоръжение (МОЛВ). Приема за основно предизвикателство на контрола разкриването на оръжейните трансфери на сивия пазар, въпреки налаганите

ограничения. Аргументира неефикасността на Сертификата за краен потребител като основание за лицензиране на износ. Посочва основните причини за незаконната търговия. Свързва пропуските с ненапълно внедрения следлицензионен контрол.

При изясняване на инструментите за контрол авторът представя ролята на международните организации (ООН, ЕС, ОССЕ) и приетите от тях договорености и режими за контрол. Характеризира добрите практики за контрол в избрани страни от ЕС (Франция, Германия, Швеция). Избира методологията за анализ и моделиране на бизнес процеси с цел усъвършенстване на контрола, допълнена с паралелно приложение на Бенчмаркинг и експертен анализ. Предлага приемлива методическа рамка с 5 стъпки за изследване на системата за експортен контрол на нашата страна. Демонстрира добро познаване на споменатите средства и техните съвременни приложения.

По насоките за усъвършенстване на контрола предлага резултати от хронологичен анализ за изграждането на действащата система, вкл. нейната нормативна база, контролни органи, издавани лицензионни и разрешителни документи, реализирания износ на продукти. Използва резултатите от този анализ за приложение на сравнителен Бенчмаркинг-анализ на контрола в страната с тези във Франция, Германия и Швеция. Недостатък при приложението на този метод е отсъствието на графична (звездообразна) диаграма за визуализиране на резултатите от анализа. Резултатите от експертния анализ, се основават на оценките на три групи експерти (от практиката, от бизнеса и научните среди) за четири модела за контрол. Те дават предимството на т.н. „хибриден модел“, включващ създаване на Държавна комисия към МС. Авторът подкрепя този извод с набор от мерки, от които по-важни са: електронно кандидатстване за лиценз; обучение на ръководители и експерти; изграждане на единна база от данни. Ключова препоръка е тази за подготовка на Методика за следлицензионен контрол. Резултатите от анализа на бизнес процесите съдържат редица проблеми на контролната работа. Базирано на прилаганата Методика на

Междуведомствения съвет за осъществяване на контрол по реда на Закона за експортен контрол, анализът отбелязва редица недостатъци и препоръчва обновяване на методиката.

Като обобщение на изследването авторът съпоставя два варианта за усъвършенстване на експортния контрол – без промяна и с промяна на структурата. При първия вариант се препоръчва, без особена аргументация, отделяне на работата по отбранително мобилизационна подготовка (ОМП) в друг орган и подобряване на следлицензионния контрол. При втория се предлагат структурни и съдържателни промени. Авторът дава предпочитание на втория вариант и предлага набор от мерки за внедряване на резултатите от изследването в практиката.

Независимо от бележките, направените изводи и препоръки насочват към решаване на значими дефицити и повишаване на качеството на експортния контрол. Като цяло, рецензията е труд изследва слабо проучен, актуален, комплексен, значим и поради това сложен обществено-икономически проблем. Засяга важни теоретически, методологически и практико-приложни въпроси, свързани с оценяването и възможностите за подобряване на експортния контрол на продукти за отбрана. Демонстрира компетентност, задълбоченост и добросъвестност на изследването. Има концептуален и приложен характер. Използва детайлизиран стил на изложение, като поставя решаването на проблема за контрола в съвременна теоретична и методологическа рамка. Постига задачите и целите на изследването.

4. Оценка на научните и научно-приложни приноси

Приносите по преценка на кандидата се свеждат до:

- Извършен проблемен анализ и идентификация на предизвикателствата пред експертния контрол.
- Направени препоръки за внедряване на добри контролни практики.
- Разработен концептуален модел на системата за контрол.
- Формулирани насоки за усъвършенстване на контролната система.

Тези приноси отразяват реални постижения на труда. Включват нови резултати, съобразени с водещи практики на водещи страни в ЕС. От тези приноси най-високо оценявам направените предложения за подобряване на националната система за контрол. Извън това считам, че приносен резултат са предложените оценки за качеството на контролната дейност.

5. Оценка на публикациите по дисертацията

По дисертационния труд са посочени четири публикации на български език, публикувани от УНСС. Три от тях са доклади на научни конференции на Университета на теми: „Развитие на нормативната база за експортен контрол на продукти, свързани с отбраната в периода 1996-2014“; „Роля на ООН при търговията с продукти, свързани с отбраната“ и „Роля на ЕС при експортния контрол“. Четвъртата публикация е статия в Книга 14 на списание „Икономика и инфраструктура“ на тема „Проблеми и предизвикателства при осъществяване на експортен контрол на продукти, свързани с отбраната“. Публикациите отразяват възлови моменти от дисертацията. Достатъчно пълно и ясно представят резултатите от изследването пред научната общност.

6. Оценка на автореферата

Авторефератът отразява адекватно обхвата на изследването. Единствена бележка е за по-големия от приетия в практиката обем на изложението.

7. Критични бележки, препоръки и въпроси

Едновременно с позитивните си страни дисертационният труд има пропуски, които се свеждат до:

- Рисът за незаконен експорт на оръжие има два основни компонента – риск от погрешно лицензиране и риск за неприемлив реекспорт от купувача. При наличие на посредник се включва и риск на посредника. В настоящия момент, съгласно законодателството, лицензирането и контрола се извършват от два органа за глобално и индивидуално разрешение. Препоръчвам в бъдещата си работа автора да проучи възможностите за разделянето на органите за лицензиране от тези за контрол на неговото прилагане.

- Необходимост от графично представяне на резултатите от Бенчмаркинг-анализа на системата за контрол.
- Отсъствие на аргументация за организиране на изпълняваната сега от Междуведомствения съвет по ОПСД разрешителна и контролна дейност по ОМР.

Направените забележки не намаляват високата оценка за съдържателния характер на докторския труд. Те имат смисъл основно като препоръки към бъдещата творческа работа на кандидата.

8. Заключение

Представеният за защита докторски труд има характер на завършено и задълбочено научно изследване. С него авторът демонстрира убедително способност да решава сложни проблемни въпроси на икономиката на отбраната и сигурността. Получените резултати от дисертационния труд отговарят на изискванията на Закона и Правилника за развитие на академичния състав в Република България, както и на специфичните изисквания на УНСС за докторски трудове.

Предлагам на Уважаемото научно жури на УНСС да даде образователната и научна степен „доктор” по научна специалност “Икономика и управление (Икономика на отбраната и сигурността)” на Елена Боянова Бакова.

София, 24 март 2021 г.

Рецензент:

/ Проф. д-р Т. Иванов/